

A Phenomenological Analysis of the Structure of the Self and A Critique of Voluntarism in the Thought of Jiddu Krishnamurti (Emphasizing the Paradox of Time and the Feasibility of a Mutation in Consciousness)

Mahdi Ghahraman

Department of Islamic Studies, Sahand
University of Technology, Tabriz, Iran

Extended Abstract

1. Introduction

This study presents a phenomenological examination of the structure of the self and a critical analysis of voluntarism in the thought of Jiddu Krishnamurti, with particular emphasis on the paradox of psychological time and the possibility of a radical transformation in consciousness. Despite unprecedented scientific and technological progress, contemporary human beings continue to experience deep psychological crises such as anxiety, violence, alienation, and existential insecurity. Krishnamurti argues that these crises cannot be understood solely in political, economic, or institutional terms, because society itself reflects the psychological condition of individuals. According to this view, social disorder is inseparable from the inner fragmentation of human consciousness.

Within this framework, the study investigates Krishnamurti's central claim that the self is not a stable metaphysical entity but a psychological construction shaped by memory, past experience, conditioning, and identification. If the self is fundamentally rooted in accumulated psychological content, then attempts to transform it

* Corresponding Author: ghahraman@sut.ac.ir

How to Cite: Ghahraman, M. (2026). A Phenomenological Analysis of the Structure of the Self and A Critique of Voluntarism in the Thought of Jiddu Krishnamurti (Emphasizing the Paradox of Time and the Feasibility of a Mutation in Consciousness), *Hekmat va Falsafeh*, 22(85), 211-244. doi: 10.22054/wph.2026.91982.2388

through will, discipline, or gradual effort may paradoxically reinforce the same structure that produces conflict. The main question of the research therefore concerns whether genuine psychological transformation is possible through deliberate effort, or whether such effort inevitably reproduces the continuity of the self.

2. Literature Review

The question of self-knowledge has long occupied a central place in philosophical and spiritual traditions. From the Socratic call for self-examination to Eastern contemplative traditions and Islamic ethical reflections, many intellectual traditions emphasize the necessity of understanding the self as a path toward wisdom or liberation. In modern thought, psychology and psychoanalysis have also explored the mechanisms through which identity, memory, and unconscious processes shape human behavior. Despite their differences, many of these perspectives assume that psychological transformation occurs gradually through discipline, practice, or structured methods.

Existing studies on Krishnamurti's philosophy generally focus on themes such as freedom, meditation, education, and fear, or they compare his ideas with Buddhist, Vedāntic, or existential philosophical traditions. Some research also investigates the educational or psychological implications of his teachings. However, fewer studies examine the conceptual relationship between three central components of his philosophy: the nature of the self, the critique of will-based transformation, and the role of psychological time. This study addresses that gap by examining how these concepts form an interconnected structure within Krishnamurti's thought.

3. Methodology

The research adopts a descriptive–analytical approach grounded in critical phenomenology. Instead of treating the self as a purely theoretical concept, the study examines how it manifests within lived experience through processes such as memory, identification, comparison, fear, and desire. Phenomenological analysis allows the investigation to focus on the experiential structure of consciousness and the ways in which the mind constructs a sense of personal identity.

A methodological challenge arises from the fact that Krishnamurti explicitly rejects systems, authorities, and spiritual methods. Analyzing such a philosophy within an academic framework could appear contradictory. To resolve this tension, the study distinguishes between the methodological tools used for scholarly analysis and the philosophical claims being examined. Conceptual clarification and textual interpretation are employed to illuminate the internal logic of Krishnamurti's critique rather than to transform it into a rigid theoretical system.

4. Results

The findings indicate that Krishnamurti's analysis of the self revolves around several interconnected insights. First, the self is revealed as a dynamic process rather than a fixed entity. It emerges through the accumulation of memories, experiences, beliefs, fears, ambitions, and identifications. Because the self depends on continuity, it constantly seeks psychological security through attachment to ideas, relationships, social roles, and collective identities.

Second, psychological time plays a decisive role in maintaining this structure. Psychological time arises when the mind creates a gap between present reality and an imagined future state. Through this movement of becoming, the self attempts to transform itself into something better or more complete. However, since the effort to change originates from the same conditioned structure, the process of becoming perpetuates internal conflict rather than resolving it.

Third, Krishnamurti challenges the traditional assumption that willpower can bring about genuine inner change. According to his analysis, the apparent division between the observer and the observed is fundamentally illusory. The observer who attempts to control anger, fear, or desire is not separate from those experiences; it is another manifestation of the same psychological process. Consequently, the self's attempt to overcome itself becomes inherently contradictory.

Finally, the study identifies "choiceless awareness" as the alternative proposed by Krishnamurti. Choiceless awareness refers to a form of attentive observation in which thoughts, emotions, and reactions are perceived without judgment, suppression, or deliberate control. In such observation, the duality between observer and observed dissolves, enabling the mind to perceive its own movements

directly. This perception may lead to an immediate transformation in consciousness that does not rely on gradual effort or psychological time.

5. Discussion

The philosophical implications of this perspective are significant and invite critical reflection. From the standpoint of analytical philosophy, Krishnamurti's concepts—such as choiceless awareness or psychological time—may appear difficult to define precisely or verify empirically. Nevertheless, his language functions less as a systematic doctrine and more as a tool for revealing the limitations of conceptual thought.

From a psychological perspective, critics may question whether the dissolution of the self could threaten psychological stability. Psychoanalytic theories often emphasize the importance of a coherent ego structure for healthy development. However, Krishnamurti's argument does not advocate the destruction of functional identity; rather, it challenges the illusion of a permanent psychological center created through identification and memory.

In a broader context, Krishnamurti's analysis also raises questions about the relationship between individual consciousness and social transformation. If society reflects the psychological patterns of individuals, then structural reforms alone cannot resolve human conflict. Lasting change would require a transformation in the quality of human awareness. The study therefore concludes that Krishnamurti's critique of voluntarism challenges dominant models of self-improvement and ethical discipline by suggesting that genuine transformation arises not from will, method, or gradual progress but from direct insight into the nature of consciousness.

Keywords: Jiddu Krishnamurti, phenomenology of the self, voluntarism, psychological time, choiceless awareness, psychological death.

واکاوی پدیدارشناسانه ساختار «خود» و نقد اراده‌گرایی در اندیشه‌ی جیدو کریشنامورتی (با تأکید بر پارادوکس زمان و امکان‌سنجی جهش آگاهی)

مهدی قهرمان * گروه معارف اسلامی، دانشگاه صنعتی سهند تبریز، تبریز، ایران

چکیده

این پژوهش با کاربری رویکردی پدیدارشناسانه و تحلیلی، به واکاوی ساختار «خود» و نقد رادیکال‌انگاری اراده‌گرایی در منظومه‌ی فکری جیدو کریشنامورتی می‌پردازد. استدلال محوری مقاله بر این مبنا استوار است که «خود» نه یک جوهر ثابت و استعلایی، بلکه برساختی تجمعی و روان‌شناختی از زمان، حافظه و تجربه‌های گذشته است که ذاتاً ماهیتی متناقض و تجزیه‌کننده دارد. پژوهش نشان می‌دهد که هرگونه «اراده‌ی معطوف به تغییر» که از این مرکز شرطی شده سرچشمه بگیرد، به دلیل توسل گریزناپذیر به «زمان روان‌شناختی» و خلق دوگانه‌ی کاذب «ناظر و منظور»، صرفاً به بازتولید و تقویت همان ساختار مسئله‌ساز می‌انجامد. از این رو، تمامی سیستم‌های اخلاقی، متدولوژی‌های رایج خودسازی و تلاش‌های ارادی برای «شدن»، استراتژی‌های پنهان «خود» جهت تداوم بخشیدن به بقای خویش ارزیابی می‌شوند. بدیل پیشنهادی کریشنامورتی، گذار بنیادین از پارادایم «تغییر تدریجی» به «ادراک آنی» است. این گذار پارادایمی تنها از طریق «آگاهی بدون انتخاب» — یعنی مشاهده‌ی کاملاً بی‌واسطه و فاقد قضاوت «آنچه هست» — محقق می‌گردد که سرانجام به «مرگ روان‌شناختی» (قطع ریشه‌ای وابستگی به انباشت گذشته) و زایش هوشمندی خلاق و عشقی فاقد مرکزیت منتهی می‌شود. در نهایت، مقاله با ارزیابی انتقادات وارد بر این دیدگاه از منظر فلسفه‌ی تحلیلی، روان‌کاوی و جامعه‌شناسی، بر این مدعای محوری تأکید می‌ورزد که دگرگونی عمیق و غیرارادی فرد، یگانه پیش‌شرط ضروری برای تکوین هرگونه تحول اصیل و پایدار اجتماعی است.

کلیدواژه‌ها: جیدو کریشنامورتی، پدیدارشناسی خود، اراده‌گرایی، زمان روان‌شناختی، آگاهی بدون انتخاب، مرگ روان‌شناختی.

۱. مقدمه

۱-۱. طرح موضوع

جهان معاصر، در تقاطعی پرتلهاب از تاریخ ایستاده است؛ جایی که به رغم پیشرفت‌های خیره‌کننده و بی‌سابقه در ساحت‌های علم، تکنولوژی و توسعه‌ی مادی، همچنان در چنبره‌ی بحران‌های عمیق روانی، تضادهای درونی، ازخودیگانگی و خشونت‌های سیستماتیک گرفتار است. انسان مدرن، در اوج دستاوردهای بیرونی و رفاه ظاهری، در قعر فقر روانی و بحران معنا دست‌وپا می‌زند. در منظومه‌ی فکری و فلسفی جیدو کریشنامورتی، تقلیل این نابسامانی‌ها و تعارضات بشری به معادلات صرف سیاسی، اقتصادی یا ساختاری، درواقع نادیده‌انگاشتن ریشه‌ی بنیادین و هسته‌ی اصلی مسئله است؛ چراکه از منظر وی، پدیده‌ای به نام «جامعه» دارای موجودیتی انتزاعی، مستقل و منفک از فرد نیست، بلکه جامعه و ساختارهای آن، دقیقاً فرافکنی، تجلی و انعکاس بلافصل ساختار روانی، روابط، ترس‌ها و درگیری‌های درونی آحاد بشر است (کریشنامورتی، ۱۳۸۴ الف: ۷۷).

انسان‌ها در طول ادوار تاریخی، همواره و به شکلی خستگی‌ناپذیر در پی اصلاح محیط بیرون، تغییر ساختارهای حکومتی و تدوین ایدئولوژی‌های نوین بوده‌اند تا به صلح دست یابند. با این وجود، غالباً از این حقیقت بنیادین غافل مانده‌اند که تا زمانی که هسته‌ی مرکزی وجود انسان—یعنی همان ساختار شرطی‌شده، تضاد آمیز و خودمحورانه‌ی روان—دگرگون نشود، هرگونه تغییر بیرونی صرفاً جابه‌جایی ظواهر، اصلاحات سطحی و ناپایدار خواهد بود. ازاین‌رو، کریشنامورتی با نقدی رادیکال، هرگونه اصلاحات روبنایی را سترون دانسته و بر ضرورت گریزناپذیر یک «انقلاب روانی» عمیق در ساختار آگاهی فرد تأکید می‌ورزد؛ انقلابی که نه از طریق پیروی از سیستم‌ها و اتوریت‌ها، بلکه منحصرأ از مسیر درک بی‌واسطه و پدیدارشناسانه‌ی ماهیت ذهن محقق می‌گردد (کریشنامورتی، ۱۳۷۶: ۲۴).

۱-۲. بیان مسئله

مسئله‌ی محوری این پژوهش از یک تعارض بنیادین در تاریخ اندیشه و در تجربه‌ی زیسته‌ی انسان معاصر برمی‌خیزد: از یک سو، اغلب سنت‌های اخلاقی، تربیتی، عرفانی و روان‌شناختی بر این پیش‌فرض استوارند که انسان می‌تواند از طریق اراده، تمرین، مراقبه، انضباط و طی کردن یک مسیر تدریجی، خوشتن را دگرگون سازد؛ و از سوی دیگر، کریشنامورتی مدعی است که همین اراده‌ی معطوف به تغییر، چون از دل ساختار شرطی‌شده‌ی «خود» برمی‌خیزد، در عمل نه عامل رهایی، بلکه سازوکار بازتولید همان بندگی روانی است. بر این اساس، مسئله صرفاً این نیست که انسان چگونه باید تغییر کند، بلکه این است که آیا اساساً «تغییر ارادی» در ساحت روان ممکن است یا خود بخشی از مسئله است.

این تعارض زمانی حادث می‌شود که «خود» نه یک جوهر ثابت، بلکه محصول انباشت حافظه، تجربه، زمان روان‌شناختی و سازوکارهای این همانی دانسته شود. در چنین صورتی، هرگونه کوشش برای عبور از وضعیت موجود، معمولاً از همان مرکز انباشته و زمان‌مند صادر می‌شود؛ مرکزی که با خلق فاصله میان «آنچه هست» و «آنچه باید باشد»، هم تضاد را تداوم می‌بخشد و هم توهم «ناظر جدا از منظور» را تثبیت می‌کند؛ بنابراین، مسئله‌ی اصلی پژوهش حاضر، واکاوی این پارادوکس است که چگونه ابزار متعارف تغییر—یعنی اراده، انتخاب، تمرین و زمان—خود به مانع دگرگونی بدل می‌شوند.

اهمیت نظری این مسئله در آن است که بسیاری از دستگاه‌های رایج خودسازی، نظام‌های اخلاق هنجاری و حتی بخشی از رویکردهای درمانی، هنوز بر الگوی «شدن» و «تغییر تدریجی» تکیه دارند. در مقابل، کریشنامورتی با طرح ایده‌ی «آگاهی بدون انتخاب» و «ادراک آنی»، امکان نوعی دگرگونی غیر تدریجی و غیرارادی را پیش می‌کشد که از منظر فلسفی، روان‌شناختی و پدیدارشناختی نیازمند تحلیل و ارزیابی انتقادی است. از این رو، بیان مسئله‌ی حاضر ناظر به امکان‌سنجی این مدعاست که آیا می‌توان از چرخه‌ی خود-بازتولید گر «من» خارج شد، بی‌آنکه به همان سازوکارهای

سنتی اراده محور متوسل گردید.

۳-۱. پیشنهاد بحث

مبحث استراتژیک «خودشناسی» و کاوش در هزارتوی پیچیده‌ی روان آدمی، ریشه‌ای به قدمت تاریخ اندیشه‌ی بشری دارد. از کتیبه‌های باستانی معبد دلفی و دیالوگ‌های سقراطی افلاطون (افلاطون، ۱۳۸۰) گرفته تا حکمت شرق و اشارات عمیق در متون کلاسیک اسلامی — همچون روایات نقل شده در *غررالحکم* از عبدالواحد آمدی مبنی بر اهمیت بنیادین معرفت‌النفس در قیاس با سایر معارف — همگی بر محوریت و تقدم شناخت خویشتن برای نیل به رستگاری و کمال تأکید ورزیده‌اند (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶: ۲۳۱). باین حال، وجه مشترک و پیش‌فرض بنیادین در غالب این پارادایم‌های کلاسیک، عرفان‌های سنتی و حتی مکاتب روان‌شناسی مدرن، اتکای تام بر سه عنصر «زمان روان‌شناختی»، تعریف «متدولوژی و سیستم» و پذیرش فرآیند «تدریجی» برای رسیدن به وضعیت آرمانی است.

ادبیات پژوهشی پیشین غالباً بر این مبنا استوار است که انسان می‌تواند با تکیه بر انباشت دانش، تمرینات مستمر، مراقبه‌های روش‌مند و ریاضت‌های سیستماتیک، روان خود را صیقل داده و مسیر رهایی را گام‌به‌گام طی کند؛ اما خوانش انتقادی در این پژوهش، دقیقاً بر وجوه تمایز و ساختارشکنی اندیشه کریشنامورتی متمرکز است که این رویکرد تکاملی، غایت‌شناختی و ابزار-محور را به چالش می‌کشد.

مرور ادبیات موجود نشان می‌دهد که پژوهش‌های مرتبط با اندیشه‌ی کریشنامورتی را می‌توان به‌طور کلی در چند دسته جای داد: دسته‌ی نخست، آثاری هستند که رویکردی معرفی‌گر و شرح‌محور دارند و بیش از آنکه در پی بازسازی منطقی دستگاه فکری او باشند، بر بیان مضامین کلیدی‌ای چون آزادی، ترس، مراقبه، عشق و تربیت تمرکز می‌کنند (کریشنامورتی، بی تا الف؛ کریشنامورتی، بی تا ب؛ کریشنامورتی، بی تا ج؛ کریشنامورتی، بی تا د). دسته‌ی دوم، مطالعاتی‌اند که اندیشه‌ی او را با سنت‌های شرقی، به‌ویژه بودیسم و دانته، یا با برخی متفکران غربی نظیر هایدگر، ویتگنشتاین و بوهم مقایسه می‌کنند. دسته‌ی

واکاوی پدیدارشناسانه ساختار «خود» و نقد اراده‌گرایی در اندیشه‌ی جیدو کریشنامورتی...؛ قهرمان | ۲۱۹

سوم نیز به ارزیابی انتقادی آموزه‌های وی از منظر روان‌شناسی، تعلیم و تربیت یا معنویت معاصر می‌پردازند. با وجود ارزش این آثار، در بسیاری از آن‌ها نسبت درونی میان سه مؤلفه‌ی اساسی «ساختار خود»، «نقد اراده‌گرایی» و «زمان روان‌شناختی» به‌صورت منظومه‌ای و نظام‌مند تحلیل نشده است.

به بیان دقیق‌تر، خلأ اصلی در ادبیات موجود آن است که غالب پژوهش‌ها یا صرفاً به توصیف مفاهیم کلیدی بسنده کرده‌اند، یا نقد کریشنامورتی بر اراده و روش را بدون پیوند دادن آن به پدیدارشناسی «خود» و مسئله‌ی دوگانگی ناظر/منظور طرح کرده‌اند. افزون بر این، کمتر پژوهشی به‌طور متمرکز این پرسش را کانون تحلیل قرار داده است که اگر «من» خود محصول زمان و حافظه باشد، آنگاه هر پروژه‌ی ارادی خود-دگرگونی چگونه به بازتولید همان ساختار می‌انجامد. از همین رو، مقاله‌ی حاضر می‌کوشد این خلأ را با بازسازی تحلیلی منطق درونی اندیشه‌ی کریشنامورتی و نیز ارزیابی انتقادی امکان «جهش آگاهی» پر کند.

در متون پیشین کمتر به این ظرافت پدیدارشناسانه و پارادوکسیکال اشاره شده است که چگونه پیروی از هر سیستم فکری و عملی، خود شکلی از جستجوی پنهان برای کسب «امنیت روانی» بوده و چگونه «دانش» و «تجربه» می‌توانند ذاتاً به مرکز ثقلی برای تداوم، بازتولید و فربه‌تر شدن توهم «من» تبدیل گردند (کریشنامورتی، ۱۳۸۴ ب: ۱۷۱).

۴-۱. ضرورت تحقیق

ضرورت انجام این پژوهش، مستقیماً در بن‌بست‌های روانی انسان معاصر و ناکارآمدی اثبات‌شده‌ی راهکارهای مرسوم روان‌شناختی و جامعه‌شناختی ریشه دارد. سیستم‌های خودسازی مدرن و مکاتب درمانی، غالباً به ترمیم روبنایی، تطبیق فرد با جامعه‌ی بیمار و سرکوب نشانگان رنج پرداخته و از کالبدشکافی دقیق و رادیکال ساختار «خود» بازمانده‌اند. انسان امروز در چرخه‌ی بی‌پایان و فرساینده‌ی لذت‌جویی، گریز از درد و مقوله‌ی روان‌شناختی «شدن» گرفتار است؛ درحالی‌که به‌زعم کریشنامورتی، همین تقلای مستمر برای ارتقا، تکامل روانی و تغییر یافتن، خود سوخت اصلی موتور رنج و تضاد است.

تبیین علمی و فلسفی این ضرورت از آن جهت حائز اهمیتی استراتژیک است که نشان دهد چرا باید از پارادایم مسلط و جهان‌شمول «تلاش ارادی برای تغییر» با قاطعیت عبور کرد. ذهن انسان شرطی شده، هر زمان که اراده می‌کند تا تغییری در خود ایجاد نماید، ناگزیر بر مبنای همان الگوهای شرطی پیشین، پیش‌فرض‌ها و خاطرات انباشته شده عمل می‌کند؛ در نتیجه، هر تلاشی از جانب ذهن برای رهایی، مسلماً بازتولید همان ذهن در جامه‌ای نو و استمرار بخشیدن به زندان روانی است (کریشنامورتی، ۱۳۷۸: ۱۱۲). پژوهش حاضر ضرورت حیاتی عبور از این چرخه‌ی باطل و امکان‌سنجی دست‌یابی به رهایی بدون واسطه‌ی اراده را در کانون توجه قرار می‌دهد.

۱-۵. نوآوری پژوهش

نوآوری این پژوهش را می‌توان در چند سطح متمایز صورت‌بندی کرد. نخست آنکه مقاله حاضر، به جای مواجهه‌ای صرفاً گزارشی یا تفسیری با آراء کریشنامورتی، می‌کوشد منطق درونی اندیشه‌ی او را بر محور یک زنجیره‌ی مفهومی بازسازی کند: «خود» به مثابه‌ی انباشت زمان و حافظه، «اراده» به مثابه‌ی امتداد همان خود و «تغییر ارادی» به مثابه‌ی بازتولید ساختار تضاد. این بازسازی، امکان فهمی منسجم‌تر از نقد کریشنامورتی بر خودسازی، ریاضت، روش و ایده‌آل‌گرایی اخلاقی را فراهم می‌آورد.

دوم آنکه در این پژوهش، مفهوم «زمان روان‌شناختی» نه به صورت یک مضمون فرعی، بلکه به عنوان حلقه‌ی واسط میان پدیدارشناسی «خود» و نقد اراده‌گرایی تحلیل شده است. بدین معنا، مقاله نشان می‌دهد که چرا در منظومه‌ی فکری کریشنامورتی، زمان صرفاً ظرف تغییر نیست، بلکه خود سازوکار استمرار «من» و بنابراین بستر ناممکن شدن دگرگونی اصیل است. این نحوه‌ی صورت‌بندی، نسبت میان «شدن»، «دوگانگی ناظر و منظور» و «تداوم رنج» را روشن‌تر می‌سازد.

سوم آنکه پژوهش حاضر، فراتر از بازسازی درون‌متنی، مدعای کریشنامورتی را از منظر انتقادی نیز می‌آزماید و آن را با ملاحظات فلسفه‌ی تحلیلی، روان‌کاوی و جامعه‌شناسی درگیر می‌کند. از این حیث، نوآوری مقاله صرفاً در شرح یک دستگاه فکری

واکاوی پدیدارشناسانه ساختار «خود» و نقد اراده‌گرایی در اندیشه‌ی جیدو کریشنامورتی...؛ قهرمان | ۲۲۱

نیست، بلکه در ترکیب خوانش پدیدارشناسانه با ارزیابی بینارشته‌ای نهفته است. درنهایت، مفهوم «جهش آگاهی» در این مقاله به‌عنوان یک دگرگونی ادراکی غیر تدریجی تبیین می‌شود، نه به‌مثابه ادعایی رازآلود یا صرفاً عرفانی؛ و همین امر می‌تواند افق تازه‌ای برای فهم امکان تغییر غیرارادی در ساحت روان بگشاید.

۱-۶. پرسش اصلی پژوهش

با عنایت به طرح موضوع، پیشینه‌ی انتقادی و ضرورت‌های اساسی مطرح‌شده، این پژوهش در پی کالبدشکافی دقیق ساختار روان و یافتن پاسخی مستدل، پدیدارشناسانه و تحلیلی برای این پرسش بنیادین است:

اگر بپذیریم که ماهیت و ساختار «خود» منحصرأ محصول انباشت زمان، خاطره و شرطی‌شدگی است و هرگونه تلاش ارادی و هدفمند برای «تغییر»، صرفاً استمرار حضور پنهان «من» در لباسی مبدل و بازتولید چرخه‌ی تضاد است؛ آنگاه:

«آیا ذهنی که تاروپود آن با شرطی‌شدگی بافته شده و شالوده‌ی وجودی‌اش بر تضاد و دوگانگی استوار است، اساساً این امکان و ظرفیت را داراست که بدون توسل به مفهوم زمان روان‌شناختی، بدون کاربست اراده و بدون اتکا به هرگونه متدولوژی از پیش تعیین‌شده، بر خویشتن خویش فائق آمده و به کیفیت نوین و بی‌سابقه‌ای از آگاهی دست یابد که در آن، دوگانگی کاذب میان ناظر و منظور به‌طور کامل محو شده باشد؟» (کریشنامورتی، ۱۳۸۹: ۳۴۵).

۱-۷. روش‌شناسی

این پژوهش با اتخاذ رویکرد «توصیفی-تحلیلی» و با بهره‌گیری روش‌مند از ابزارهای مفهوم‌سازی و تحلیل در چارچوب «پدیدارشناسی انتقادی» به انجام رسیده است. بدیهی است که کاربرد یک متدولوژی ساختارمند آکادمیک برای بررسی و واکاوی اندیشه‌ای که در ذات خود نافی هرگونه سیستم، اتوریته، قالب و روش است، در نگاه نخست حامل یک چالش جدی و یک پارادوکس معرفت‌شناختی عمیق به نظر می‌رسد.

با این وجود، در این جستار فلسفی، برای خروج از این بن‌بست روش‌شناختی، میان «موضوع پژوهش» (که همان رهایی از روش است) و «روش پژوهش» (که ابزار تحلیل آکادمیک است) تفکیکی قاطع قائل شده‌ایم. ما در اینجا از ابزار دقیق منطق، استدلال و تحلیل زبانی-مفهومی بهره می‌گیریم تا دقیقاً به محدودیت‌های ذاتی و کرانمندی خود منطق و زبان اشاره کنیم؛ رویکردی که دارای استعاره و شباهتی ساختاری با کنش فلسفی لودویگ ویتگنشتاین است که از نردبان زبان بالا می‌رفت تا درنهایت، پس از رسیدن به بام ادراک، ضرورت کنار گذاشتن و دور انداختن آن نردبان را مبرهن سازد (ویتگنشتاین، ۱۳۸۹: گزاره ۶,۵۴).

همچنین، کاریست «پدیدارشناسی» در این نوشتار، نه در معنای تقلیل‌گرایانه و کلاسیک هوسرلی با غایت شهود و کشف ماهیات ثابت، بلکه دقیقاً در معنای توصیف، واکاوی و نقشه‌برداری بی‌واسطه، زنده و پویا از ساختارهای تجربه‌ی زیسته‌ی «خود» به کاررفته است. هدف نهایی از این ساختارشکنی درونی، استفاده‌ی حداکثری از ظرفیت عقلانیت برای اثبات ناتوانی ذهن شرطی شده در فهم امر مطلق است تا از این طریق، تمهیدی استدلالی برای ضرورت رویارویی مستقیم با واقعیت و القای وضعیت «آگاهی بدون انتخاب» فراهم آید.

۲. پدیدارشناسی «خود»: آناتومی یک توهم

۱-۲. ماهیت تجمعی «من»: هستی‌شناسی انباشت و رسوب

در گام نخست کالبدشکافی روان، ضروری است با عبور از تعاریف انتزاعی و متافیزیکی رایج درباره‌ی «نفس»، به پدیدارشناسی عینی آن پردازیم. از منظر کریشنامورتی، «خود» جوهری ثابت و مجرد نیست، بلکه فرآیندی پویا و تجمعی است؛ مرکز ثقلی شکل گرفته از انباشت خاطرات، پندارها، تجربیات و همذات‌پنداری‌های ناخودآگاه. درواقع، «من» چیزی جز رسوب گذشته در ظرف زمان نیست (کریشنامورتی، ۱۳۸۴ الف: ۱۴۱).

این ساختار، ماهیتی چهل تکه و ناهمگون از آنچه «بوده‌ایم» و آنچه «می‌خواهیم باشیم» دارد. کریشنامورتی در تعریفی جامع، «خود» را شامل پندار، خاطره، تجربه، کوشش‌های

واکاوی پدیدارشناسانه ساختار «خود» و نقد اراده‌گرایی در اندیشه‌ی جیدو کریشنامورتی...؛ قهرمان | ۲۲۳

خودآگاه برای بودن یا نبودن و خاطرات ناخودآگاه فردی و نژادی می‌داند (کریشنامورتی، ۱۳۷۶: ۱۷۰).

بنابراین، «خود» نه یک موجودیت اصیل که یک «برساخت» است که بقای خویش را از طریق مکانیسم «انباشت» (اعم از مادی، دانشی، عقیدتی و حتی معنوی) تضمین می‌کند. هر تجربه‌ی جذب‌شده توسط ذهن مرکز-محور، لایه‌ای جدید بر دیوار ضخیم «من» می‌افزاید. از این رو، حتی تلاش‌های نجیبانه‌ای چون پرهیزکاری یا خدمت ایدئولوژیک، چنانچه از خاستگاه تقویت هویت برخیزند، صرفاً فعالیتی در راستای تحکیم «خود» محسوب می‌شوند (کریشنامورتی، ۱۳۷۸: ۵۴). در این هستی‌شناسی، ماهیت «تجزیه‌کننده» و «انزواطلب» خود، با ایجاد مرز میان «من» و «دیگری»، تضاد را به پیش‌فرض بنیادین روابط انسانی بدل می‌سازد. تا زمانی که ادراک از فیلتر این مرکز انباشته می‌گذرد، یگانگی ناممکن است؛ چراکه ذات «خود»، جدایی است (کریشنامورتی، ۱۳۷۶: ۱۷۰).

۲-۲. زمان به مثابه زندان: استبداد گذشته بر «اکنون»

در واکاوی ساختار «خود»، نمی‌توان از عنصر مُقَوِّم آن، یعنی «زمان» غافل شد. در پارادایم فکری کریشنامورتی، زمان فراتر از کمیتی تقویمی، بُعدی روان‌شناختی و زیستگاه اصلی «خود» است؛ به گونه‌ای که «من» چیزی جز سایه‌ی سنگین «گذشته» (در لباس خاطره) بر اکنون نیست.

رابطه‌ی «خود» و «زمان»، رابطه‌ای این‌همانی است؛ یعنی «خود» بدون بستر حافظه، وجود خارجی ندارد. کریشنامورتی در تبیین این پدیدار تأکید می‌کند که تجربه همواره در دام زمان و گذشته ریشه دارد و به‌عنوان واکنشی در برابر حال، حیات می‌یابد؛ درحالی‌که زندگی اصیل در «حال» جریان دارد و فشار تجربه، طراوت آن را مخدوش می‌سازد (کریشنامورتی، ۱۳۷۶: ۱۷۸).

بدین ترتیب، انسان گرفتار در دام «خود»، جهان را همواره از پشت عینک غبارآلود گذشته نگریسته و هرگز با واقعیت زنده‌ی «اکنون» مواجه نمی‌شود. ادراک جدید بلافاصله توسط مرکز حافظه تفسیر و طبقه‌بندی شده و تازگی لحظه از میان می‌رود. زمان

روان‌شناختی، همان فاصله‌ی کاذبی است که ذهن میان «آنچه هست» و «آنچه باید باشد» خلق می‌کند؛ زندانی نامرئی آکنده از حسرت گذشته و امید به آینده که مانع تماس بی‌واسطه با حقیقت می‌گردد. تفکر که زاینده‌ی زمان و حافظه است، خود در جایگاه زندان‌بان نشسته و نمی‌تواند ابزار رهایی باشد. تا زمانی که ذهن برای کسب امنیت به دانش گذشته یا آینده تکیه می‌کند، «خود» تداوم می‌یابد و همین مرکز انباشته، سد راه درک حقیقت سیال است (کریشنامورتی، ۱۳۷۶: ۱۷۵). از این رو، آزادی نه در امتداد یک فرآیند تدریجی زمانی، بلکه منحصراً در «انقطاع زمان» و استقرار در بی‌زمانی مطلق «اکنون» محقق می‌گردد.

۳-۲. مکانیزم این‌همانی: استراتژی بقا از طریق الحاق

اگر «زمان» بستر زیست «خود» باشد، «این‌همانی»^۱ خون جاری در رگ‌های آن است. از منظر پدیدارشناسانه، «خود» در وضعیت برهنه و فاقد متعلقات، با خلأ و نیستی هولناکی مواجه است؛ لذا ذهن برای استتار این نیستی بنیادین، به مکانیزم پیچیده‌ی «یکی‌سازی» متوسل می‌شود.

کریشنامورتی تصریح می‌کند که «خود» فاقد موجودیت مستقل بوده و صرفاً از طریق چسبیدن به مصادیق بیرونی و درونی خلق می‌شود. فرد تنها از طریق یکی‌سازی خویش با دارایی‌ها، عناوین، خانواده، موفقیت‌ها، شکست‌ها و آرزوهایش موجودیت می‌یابد؛ به عبارتی، انسان همان چیزی است که با آن همگون شده و بدون این همگونی، «خودی» در کار نخواهد بود (کریشنامورتی، ۱۳۷۶: ۱۷۵).

این فرآیند، تلاشی ناامیدانه برای کسب امنیت و گریز از انزواست. یکی‌پنداری فرد با مفاهیمی چون «کشور»، «ایدئولوژی» یا حتی «خدا»، درواقع خلق مرکزی جدید برای تضمین بقای «من» است. این همذات‌پنداری اگرچه آرامشی کاذب به همراه دارد، اما در تحلیل نهایی، عمیقاً شکلی از «فرار از خود» محسوب می‌شود (کریشنامورتی، ۱۳۷۶: ۱۷۰).

1. Identification.

واکاوی پدیدارشناسانه ساختار «خود» و نقد اراده‌گرایی در اندیشه‌ی جیدو کریشنامورتی...؛ قهرمان | ۲۲۵

نکته‌ی ظریف و دیالکتیکی این اندیشه آنجاست که حتی تلاش برای فنا شدن در یک حقیقت برتر (نظیر رابطه‌ی مرید و مرادی یا ذوب شدن در امر قدسی) نیز فریب زیرکانه‌ی روان است. برخلاف تصور رایج رهایی از نفس در این مسیرها، کریشنامورتی هشدار می‌دهد که همانندسازی با یک «شخص بزرگ‌تر» یا «امر مقدس»، صرفاً تجلی دیگری از «من» و در نتیجه، تقویت‌کننده‌ی آن است (کریشنامورتی، ۱۳۷۶: ۱۷۸). در نتیجه، فرقی نمی‌کند انسان هویت خویش را از حساب بانکی‌اش استنتاج کند یا از فضیلت‌های معنوی‌اش؛ مکانیزم عمل کاملاً یکسان است: «من» برای گریز از مواجهه با خلأ درون، خود را بر پرده‌ی بیرون فراقنی می‌کند. رهایی اصیل تنها زمانی محقق می‌گردد که این مکانیزم چسبندگی متوقف شده و ذهن فاقد لنگرگاه، بی‌واسطه با «آنچه هست» روبرو شود.

۳. دیالکتیک رنج: پارادوکس تلاش و اراده

۱-۳. نقد «شدن»: سراب کمال در بستر زمان

در آسیب‌شناسی روان انسان، کم‌تر مفهومی به اندازه‌ی مقوله‌ی «شدن» فریبنده است. ذهن شرطی‌شده همواره «بودن» را فدای «شدن» می‌کند؛ پارادایمی که بر پیش‌فرض نیاز «من» ناقص به زمان، تمرین و اراده برای نیل به کمال آرمانی در آینده استوار است، اما از منظر کریشنامورتی، این حرکت روانی از «آنچه هست» به سوی «آنچه باید باشد»، نه تنها فضیلتی در پی ندارد، بلکه ریشه‌ی اصلی تداوم رنج و توهم است.

«شدن» مستلزم زمان است و زمان، پناهگاه امن «خود» است. هنگامی که فرد می‌گوید «من خشمگینم، اما تلاش می‌کنم در آینده مهربان شوم»، درواقع تضاد را در درون خویش نهادینه کرده است. او با ایجاد فاصله‌ی زمانی میان واقعیت (خشم) و ایده آل (مهربانی)، به خشم اجازه‌ی تداوم می‌دهد. در این فرآیند، «خود» به عنوان قهرمان این مبارزه، خویش را بازتولید می‌کند. کریشنامورتی در تشریح این دینامیک تصریح می‌کند که جوهر اصلی «خود»، همان مرکز و محرک‌های متعلق به «من» است که کلیه‌ی اعمال، آرزوها و مبارزات ما از آن فرمان می‌گیرد (کریشنامورتی، ۱۳۸۹: ۱۳).

بنابراین، هر تلاشی که از این مرکز صادر شود—حتی اگر تقلایی برای «مقدس شدن» باشد—همچنان در دایره‌ی بسته‌ی «خود» محبوس می‌ماند. اراده‌ی معطوف به تغییر، خود بزرگ‌ترین مانع تغییر است؛ زیرا این اراده از همان ذهنی برمی‌خیزد که خود خالق مشکل است. «شدن»، متضمن نارضایتی از «حال» و فرار به «آینده» است که مانع از مواجهه‌ی مستقیم و بی‌واسطه با حقیقت عریان لحظه می‌گردد. از سوی دیگر، ساختار «شدن» ذاتاً بر پایه‌ی تضاد بنا شده است. تلاش برای رسیدن به وضعیت متضاد (گذر از خشونت به عدم خشونت)، صرفاً قطب‌های تضاد را تقویت می‌کند. ماهیت «خود» بنیاداً پدیده‌ای متناقض است و هر حرکتی در جهت اصلاح، تمایلی را می‌آفریند که منجر به زایش ضد آن تمایل می‌گردد (کریشنامورتی، ۱۳۸۰: ۱۲۷).

در تحلیل نهایی، «شدن» یک توهم روان‌شناختی است. در ساحت فیزیکی و بیولوژی، زمان و تکامل واجد معناست (تبدیل بذر به درخت)، اما در ساحت روان، زمان عامل فساد است. انسان نمی‌تواند در بستر زمان به حقیقت یا آزادی دست یابد؛ آزادی یا در انقطاع «اکنون» رخ می‌دهد و یا هرگز محقق نخواهد شد.

۳-۲. دوگانه‌سازی کاذب: فریب ناظر و منظور

بنیادی‌ترین ساختاری که «توهم اراده» بر آن استوار می‌گردد، مکانیسم «دوگانه‌سازی» در روان است. ذهن برای تداوم بخشیدن به حیات خویش، دست به تفکیکی مصنوعی می‌زند و موجودیت یگانه‌ی خود را به دو پاره‌ی مجزا تقسیم می‌کند: یکی «ناظر» (من قضاوت‌گر و کنترل‌کننده) و دیگری «منظور» (صفتی که باید کنترل شود؛ نظیر خشم یا حسد). این انشقاق درونی به «خود» اجازه می‌دهد تا نقش موجودیتی متعالی و مبراً از نقص را بازی کند.

کریشنامورتی این فرآیند را یک «جریان پنداری» می‌نامد و با طرح پرسشی بنیادین، امکان قیام «من» علیه خویش را به چالش می‌کشد. به‌زعم وی، تقسیم‌بندی «من» به موجودیت‌های دوگانه‌ای چون «من جسمی» و «خود ماورایی»، صرفاً دامی پنداری است که ذهن در آن گرفتار می‌شود (کریشنامورتی، ۱۳۸۹: ۱۵). درواقع، نهادی که مدعی غلبه

واکاوی پدیدارشناسانه ساختار «خود» و نقد اراده‌گرایی در اندیشه‌ی جیدو کریشنامورتی...؛ قهرمان | ۲۲۷

بر خشم است، خود همان خشم است که لباس «کنترل‌کننده» بر تن کرده است. تفکیکی میان «اندیشنده» و «اندیشه» وجود ندارد؛ اندیشنده همان اندیشه است.

هر حرکتی از جانب این مرکز—حتی به‌سوی فضیلت—در قلمرو «شناخته‌شده‌ها» و محدودیت‌های خود «من» باقی می‌ماند. کنش‌های نشئت‌گرفته از «من»، فارغ از میزان شرافت هدفشان، همواره بر پایه بازتاب‌ها و خاطرات همان «من» و در محدوده‌ی ساخته‌های آن عمل می‌کنند (کریشنامورتی، ۱۳۸۹: ۱۵). بر این اساس، اراده‌ورزی برای تغییر، بر تضادی کاذب استوار است و تا زمانی که این دوگانگی پابرجاست، نزاع پایان نمی‌یابد؛ چراکه دزدی که لباس پلیس پوشیده، هرگز خود را دستگیر نخواهد کرد.

برای درک ملموس‌تر، موقعیت فردی را در نظر بگیرید که از «تنبلی» رنج برده و اراده می‌کند تا «سخت‌کوش» شود. در این انشقاق، «ناظر» (من آرمان‌گرای سخت‌کوش) می‌کوشد «منظور» (تنبلی) را سرکوب کند؛ غافل از آنکه این ناظر، خود محصول همان سیستم ارزشی تقییح‌کننده‌ی تنبلی بوده و ذاتاً با آن در تضاد است. تشدید تلاش ارادی، صرفاً به تنش و شکست بیشتر می‌انجامد، زیرا انرژی مصرفی از همان منبع تضاد (خود) سرچشمه می‌گیرد. راه‌حل در اندیشه‌ی کریشنامورتی، تشدید تلاش نیست، بلکه مشاهده‌ی کامل، بی‌واسطه و بدون قضاوت پدیده‌ی «تنبلی» است. در این مشاهده‌ی یکپارچه، دوگانگی ناظر/منظور محو شده و انرژی محبوس در نزاع داخلی، آزاد می‌گردد تا به کنشی مولد—که نه تنبلی است و نه سخت‌کوشی اجباری—تبدیل شود. پایان رنج در درک عمیق این حقیقت نهفته است که «ناظر، همان منظور است»؛ یگانگی ادراکی‌ای که سرآغاز سکوت و تغییر بنیادین است.

۳-۳. بن‌بست سیستم‌ها و متدها: امنیت‌طلبی در نقاب جستجو

با پذیرش این مقدمه که «خود» محصول زمان و شرطی‌شدگی است، توسل به سیستم‌ها، متدها و الگوهای پیش‌ساخته برای رهایی از آن، یک خطای منطقی فاحش خواهد بود. ذهن به دلیل هراس از ناشناخته‌ها، در پی ریلی مطمئن است و سیستم‌ها (اعم از مذهبی، فلسفی یا روان‌شناختی) این وعده‌ی امنیت را تأمین می‌کنند؛ اما تبعیت از یک سیستم، فرد

را منحصرأ به نتیجه‌ای می‌رساند که آن سیستم از پیش تعیین کرده است، نه به حقیقت زنده‌ی خویشتن.

هر سیستم یا متدی ماهیتاً بر «تکرار» و «عادت» استوار است، حال آنکه خودشناسی مستلزم هشیاری سیال و لحظه‌به‌لحظه است. پیروی از یک دستورالعمل، صرفاً شرطی کردن مجدد ذهن در قالبی نوین است. کریشنامورتی تصریح می‌کند که دنبال کردن یک سیستم، صرفاً نتیجه‌ی میل ما به امنیت است و دستاورد آن، هرگز خودشناسی نخواهد بود، بلکه تنها بازتولید آفریده‌های همان سیستم است (کریشنامورتی، ۱۳۷۸: ۵۶).

در نتیجه، جستجو برای یک «روش»، در اصل تلاشی پنهان برای «تضمین نتیجه» است. این معامله‌گری ذهن، دقیقاً مکانیزم تقویت‌کننده‌ی «خود» است. حقیقت، سرزمینی بی‌جاده است که با نقشه‌ی دیگران نمی‌توان به آن گام نهاد. دگم‌ها و عقاید به جای تسهیل کشف، همچون پرده‌ای میان مشاهده‌گر و واقعیت حائل می‌شوند و با دگرگون جلوه دادن امور، مانع خودشناسی می‌گردند (کریشنامورتی، ۱۳۷۸: ۵۳).

علت معرفت‌شناختی این بن‌بست آن است که هر متدی ذاتاً مبتنی بر «زمان» و «پیش‌بینی‌پذیری» است؛ درحالی‌که «حقیقت» امری زنده، پویا و متعلق به «اکنون» است. نمی‌توان با ابزاری ایستا و متعلق به گذشته، حقیقتی را که در حال نو شدن دائم است شکار کرد. خودشناسی فرآیندی نیست که بتوان آن را فرموله کرد یا آموزش داد؛ هرگونه تلاش برای سیستماتیک کردن آن، به معنای کُشتن حقیقت زنده و تشریح جسد آن است. رهایی در گرو ترک هرگونه اتکا به اقتدار بیرونی و مواجهه‌ی بی‌واسطه با آشفتگی درون است؛ بدون آنکه در جستجوی روشی برای کسب پاداش یا نتیجه باشیم (کریشنامورتی، ۱۳۷۸: ۵۶).

۴. واکاوی ساختار تضاد

۴-۱. تضاد به‌عنوان ذات «خود»: معجون تناقض‌آلود

در تحلیل پدیدارشناسانه‌ی کریشنامورتی، «تضاد» عارضه‌ای اتفاقی یا بیماری قابل درمان در چارچوب ذهن نیست، بلکه سرشت بنیادین «خود» است. تا زمانی که این «مرکز»

واکاوی پدیدارشناسانه ساختار «خود» و نقد اراده‌گرایی در اندیشه‌ی جیدو کریشنامورتی...؛ قهرمان | ۲۲۹

پابرجاست، تضاد نیز تداوم خواهد یافت. این ستیز از ماهیت چندپاره‌ی «من» نشئت می‌گیرد؛ موجودیتی که برخلاف تصور رایج یکپارچه نیست، بلکه مجموعه‌ای ناهمگون از تمایلات، خاطرات و نقاب‌های متعارض است. کریشنامورتی «خود» را یک «معجون پر از تناقض» می‌داند که هر حرکتی از آن سرچشمه گیرد، بذر ضدش را در درون دارد؛ برای مثال، تمایل به فروتنی، می‌تواند پوششی برای تفاخر باشد. بر این اساس، هر آنچه انعکاس «خود» باشد، ناگزیر آلوده به تضاد و آشفتگی است (کریشنامورتی، ۱۳۸۰: ۱۲۷).

این ساختار متناقض بدین معناست که «من» همواره در حال جنگ با خویشتن است. بخشی از ذهن خواهان امنیت است و بخشی دیگر تشنه‌ی هیجان؛ تکه‌ای تقوا می‌طلبد و پاره‌ای دیگر اسیر شهوت است. این اجزای پراکنده که همگی نام «من» را یدک می‌کشند، در نزاعی دائمی محبوس‌اند. کریشنامورتی استدلال می‌کند که این پدیده در هر زمینه‌ای از بُودش «خود»، تمایلی را شکل می‌دهد که ناگزیر منجر به خلق ضد آن می‌گردد (کریشنامورتی، ۱۳۷۸: ۱۰۲-۱۰۵؛ کریشنامورتی، ۱۳۷۶: ۶۸).

افزون بر تضاد درون‌روانی، ماهیت «خود» ذاتاً «تجزیه‌کننده» و «منزوی‌کننده» است. «من» تنها با مرزبندی میان خود و دیگری تعریف می‌شود. این دیوارکشی روانی، حتی با اهداف نجیبانه، درنهایت به انزوا ختم می‌شود و جدایی، ریشه‌ی اصلی خشونت در روابط انسانی است. فعالیت‌های این مرکز محصورکننده همواره جداسازنده‌اند (کریشنامورتی، ۱۳۸۹: ۱۶)؛ بنابراین، صلحی که برآمده از «خود» باشد، صرفاً آتش‌بسی موقت میان دو جنگ است. صلح حقیقی در آشتی دادن اجزای متضاد ذهن نیست، بلکه در خاموشی کامل این مرکز تضادآفرین نهفته است. تا زمانی که ماشین تولید تضاد روشن است، محصول نهایی چیزی جز رنج نخواهد بود (کریشنامورتی، ۱۳۷۸: ۱۶۰-۱۶۲).

۲-۴. فرار به عنوان تقویت‌کننده: دیالکتیک سرکوب و استمرار

مواجهه‌ی انسان با واقعیت عریان «خود» — که مشحون از ترس و تناقض است — واکنشی غریزی در سیستم روانی برمی‌انگیزد که کریشنامورتی آن را «فرار» می‌نامد. پارادوکس تراژیک وضعیت انسانی اینجاست که مکانیسم فرار، نه تنها تضاد را حل

نمی‌کند، بلکه با اتلاف انرژی لازم برای فهم آن، ساختار «خود» را پیچیده‌تر می‌سازد. فرارها اشکال گوناگونی دارند، اما رسالت همگی «پوشاندن زخم درون» است. این طیف، از سرگرمی‌های روزمره و رفتارهای خودتخریب‌گرانه آغاز شده و در سطوح فریبنده‌تر، جامه‌ی «اخلاق» و «معنویت» بر تن می‌کند. فضیلت‌خواهی نیز می‌تواند نقابی برای گریز باشد. تقلای فرد برای «خوب بودن»، در عمل فراری از درک واقعیت «بد بودن» خویش است. همانندسازی و جستجوی پرهیزکاری، نوعی کوتاه‌نظری و گریز از خود تلقی می‌شود (کریشنامورتی، ۱۳۷۸: ۱۱۹-۱۲۰).

پناه بردن به ایدئولوژی‌ها، هویت‌های جمعی (مانند ناسیونالیسم) و گروه‌های مذهبی نیز تلاش‌هایی برای یافتن یک «مغز موقت» جهت کتمان خلأ درونی‌اند. حتی مدیتیشن و تکرار مانترا، در غیاب دگرگونی بنیادین روان، چیزی جز «خود-هیپنوتیزم» و غفلت از واقعیات زندگی نیست (کریشنامورتی، ۱۳۷۸: ۱۴۰-۱۴۵).

فرجام محتوم این فرارها، تشدید تضاد است. هرچه فرد بیشتر از «آنچه هست» بگریزد و به توهمات پناه ببرد، فاصله‌ی واقعیت و پندار بیشتر و رنج عمیق‌تر می‌گردد. فرار تنها صورت مسئله را پاک کرده و ریشه را آبیاری می‌نماید. توسل به شیوه‌های خودفریبی صرفاً به تشدید بدبختی می‌انجامد (کریشنامورتی، ۱۳۸۰: ۱۲۷)، بنابراین، راه خروج از بن‌بست تضاد، توقف مطلق تمامی اشکال فرار (دنیوی و اخروی) و ایستادن تمام‌قد در برابر درد و تضاد درونی است؛ بدون قضاوت، سرکوب یا جستجوی راه‌چاره.

۵. امکان‌سنجی جهش: آگاهی بدون انتخاب

۵-۱. گذار از «دانستگی» به «مشاهده»: دام انباشت

در پارادایم فکری کریشنامورتی، گسستی معرفت‌شناختی و عمیق میان «دانستن» و «فهمیدن» وجود دارد. در علوم پوزیتیویستی و فنی، دانش حاصل انباشت اطلاعات است و گذشته چراغ راه آینده می‌شود؛ اما در ساحت روان و خودشناسی، این مکانیسم انباشت به مانع اصلی بدل می‌گردد.

واکاوی پدیدارشناسانه ساختار «خود» و نقد اراده‌گرایی در اندیشه‌ی جیدو کریشنامورتی...؛ قهرمان | ۲۳۱

کریشنامورتی استدلال می‌کند که درک خویشتن امری پویا و لحظه‌به‌لحظه است، حال آنکه دانش ماهیتی ایستا دارد. تقلیل خودشناسی به «جمع‌آوری اطلاعات»، در عمل به خلق یک «مرکز» ذهنی (مبتنی بر حافظه و گذشته) می‌انجامد که تجربیات نو را قضاوت کرده و طراوت حقیقت را مسخ می‌کند. انباشت صرف دانش، خود مانع درک عمیق‌تر است؛ زیرا این دانسته‌ها به تکیه‌گاهی صلب برای اندیشه تبدیل می‌شوند (کریشنامورتی، ۱۳۷۸: ۵۴).

بزرگ‌ترین فریب در این مسیر، اتکا به «تجربه» است. ذهن برای اعتبارسنجی حقایق همواره به تجربیاتش ارجاع می‌دهد، غافل از آنکه تجربه ذاتاً در تله‌ی «زمان» (گذشته) گرفتار است. بازشناسی یک تجربه‌ی نو، درواقع ترجمه‌ی «حال» به زبان «گذشته» است؛ فرآیندی که حقیقت زنده را مسلخ برده و «من» را فربه‌تر می‌سازد. «من» چیزی جز همین انباشت تجربیات نیست و همواره در سنگر تجربه پناه می‌گیرد تا موجودیت خویش را تقویت کند (کریشنامورتی، ۱۳۷۸: ۵۵).

فشار سنگین این تجربیات انباشته، مانع تماس بی‌واسطه با واقعیت «اکنون» می‌شود. راه برون‌رفت از این بن‌بست، گذار از «دانستگی» به وضعیت «یادگیری» است. یادگیری در قاموس کریشنامورتی انباشت اطلاعات نیست، بلکه حرکت سیال ذهن همگام با واقعیت است؛ بدون آنکه باری از لحظه‌ی قبل به لحظه‌ی بعد حمل شود. رهایی از این استیلای تاریخی، مستلزم مواجهه‌ی عریان و بی‌واسطه با خود دانسته‌ها و تجربیات است (کریشنامورتی، ۱۳۷۸: ۱۳۰).

۲-۵. آگاهی بدون انتخاب: سکوت قضاوت‌گر

مفهوم «آگاهی» در ادبیات روان‌شناختی کریشنامورتی، متمایز از تمرکز یا توجه ارادی است و به وضعیتی از ادراک اشاره دارد که در آن مشاهده‌گر بدون هیچ‌گونه فیلتر، قضاوت یا ترجیح با «آنچه هست» روبه‌رو می‌شود؛ وضعیتی که وی آن را «آگاهی بدون انتخاب» می‌نامد.

وجه رادیکال و خلاف‌عادت در این نظریه، نقد مفهوم «انتخاب» است. برخلاف

اخلاق سنتی و روان‌شناسی مدرن که قدرت انتخاب را نماد بلوغ و آزادی می‌دانند، کریشنامورتی آن را نشانه‌ی «آشفته‌گی» ذهن تلقی می‌کند. انسان عموماً زمانی دست به انتخاب می‌زند که در تضاد و دوراهی گرفتار باشد. ذهنی که در وضوح کامل است، انتخاب نمی‌کند، بلکه مستقیماً می‌بیند و عمل می‌کند؛ چراکه انتخاب‌کننده ذاتاً دچار تعارض و پریشانی است (کریشنامورتی، ۱۳۷۸: ۱۱۹-۱۲۰).

زمانی که اراده می‌کنیم (مثلاً انتخاب می‌کنیم که خشمگین نباشیم)، در حال خلق تضادی میان واقعیت (خشم) و ایده‌آل (عدم خشم) هستیم که به سرکوب و اتلاف انرژی روانی می‌انجامد؛ اما در آگاهی بدون انتخاب، فرد تنها حضور خشم را مشاهده می‌کند؛ بدون سودای تغییر، توجه یا سرکوب آن. این آگاهی یک تکنیک فکری نیست، بلکه حالتی از بودش است که در آن «خود» به مثابه‌ی مرکز قضاوت گر غایب است. انسانی که صراحتاً با واقعیت روبه‌رو می‌شود، نیازی به انتخاب ندارد؛ او با «آنچه هست» یگانه می‌گردد. هر عملی که بر پایه‌ی انتخاب پندارگونه و شرطی‌شده باشد، تنها مقاومت و تعارض بیشتری می‌آفریند و هرگز رهایی‌بخش نیست (کریشنامورتی، ۱۳۷۸: ۱۱۹-۱۲۰). از این رو، آگاهی بدون انتخاب، دروازه‌ی ورود به بُعدی است که در آن یگانگی ناظر و منظور محقق شده و تضاد برای همیشه پایان می‌یابد.

۳-۵. مرگ روان‌شناختی: کیمیای نیستی و تولد عشق

در این منظومه‌ی فکری، «زندگی» و «مرگ» اضدادی آشتی‌ناپذیر نیستند؛ بلکه «مرگ روان‌شناختی» شرط استعلایی زیستن در حقیقت است. تا زمانی که ذهن در حصار انباشت‌های گذشته است، هرگز با طراوت «اکنون» ملاقات نخواهد کرد؛ لذا کریشنامورتی از ضرورت «مردن بر گذشته» در هر لحظه سخن می‌گوید.

در مواجهه با پدیده‌ای چون خشم، رویکرد مرسوم مبتنی بر سرکوب یا تعویق است؛ اما در مرگ روانی، فرد در همان لحظه‌ی ظهور خشم، بدون قضاوت با کیفیت انرژی آن روبه‌رو می‌شود. این مشاهده‌ی تام، تداوم محتوای گذشته‌ی خشم را مختل کرده و آن را در لحظه «می‌میراند». این مرگ، انهدام فیزیکی نیست، بلکه قطع

واکاوی پدیدارشناسانه ساختار «خود» و نقد اراده‌گرایی در اندیشه‌ی جیدو کریشنامورتی...؛ قهرمان | ۲۳۳

سوخت‌رسانی به خاطرات کهنه برای تولد «ذهن نو» است. رها کردن عمیق و بی‌تقلای وابستگی‌ها، نه تنها به بی‌تفاوتی ختم نمی‌شود، بلکه حس ژرفی از «مسئولیت» خودجوش نسبت به کل هستی را می‌آفریند (کریشنامورتی، ۱۳۸۹: ۱۵).

پارادوکس بنیادین اینجاست: «من» نمی‌تواند با اراده‌ی خویش، مرگ خود را رقم بزند. هر تلاشی از جانب «من» برای نابودی‌اش، صرفاً فعالیتی در دایره‌ی همان «من» است که به تقویتش می‌انجامد (کریشنامورتی، ۱۳۸۰: ۱۲۹). ازاین‌رو، مرگ روانی یک پروژه نیست، بلکه پیامد طبیعی آگاهی بدون انتخاب است. وقتی نور آگاهی بر ساختار خود می‌تابد، سایه‌ی «من» بی‌هیچ تلاشی محو می‌شود. این «جهش»، یک رویداد علی‌برنامه‌ریزی‌شده نیست، بلکه هنگامی به‌طور خودانگیخته رخ می‌دهد که جستجوی ذهن شرطی‌شده برای یافتن راه حل کاملاً متوقف شود. این سکوت، فقدان فعالیت نیست، بلکه فضایی است که در آن «هوشمندی» فارغ از زمان و حافظه عمل می‌کند.

در این خلأ مقدس که هیاهوی «خود» خاموش شده است، پدیده‌هایی ظهور می‌کنند که کریشنامورتی آن‌ها را «عشق» و «خلاقیت» می‌نامد. عشق، وابستگی رمانتیک نیست، بلکه وضعیتی وجودی است که تنها در غیاب «خود» امنیت‌طلب ممکن می‌گردد (کریشنامورتی، ۱۳۷۸: ۹۳). خلاقیت نیز تولید هنری نیست، بلکه هوشمندی عمل در لحظه است که فراتر از تجربیات گذشته جریان می‌یابد (کریشنامورتی، ۱۳۷۸: ۹۸).

برای ابهام‌زدایی، تدقیق دو مفهوم کلیدی در این چارچوب ضروری است:

- جهش: استعاره‌ای برای بازآرایی آنی و کل‌نگر در ساختار ادراک است (همچون دگرگونی آنی در ادراک یک معمای بصری)، نه تغییری بیولوژیک. در ساحت روان، این جهش به معنای پایان پارادایم «ناظر جدا از منظور» است.
- خلاقیت: پاسخ بی‌واسطه و زنده به «آنچه هست» است که بر الگوهای حافظه

تکیه ندارد. یک کنش اخلاقی اصیل یا بینشی علمی، همگی می‌توانند تجلی این خلاقیت باشند.

در نتیجه، مرگ روان‌شناختی پایان تراژیک زندگی و یا نوعی نیهیلیسم نیست، بلکه با تخلیه‌ی ذهن از محتویات کهنه، فضایی لایتناهی می‌گشاید که در آن، حقیقت نو، عشق و آفرینش امکان بروز یافته و حساسیت شدید بیداری محقق می‌گردد.

۶. نقد و ارزیابی تحلیلی: چالش‌های اندیشه‌ی بی‌روش

هرچند آراء کریشنامورتی در واکاوی بن‌بست‌های روانی انسان بسیار عمیق است، اما از منظر مکاتب بنیادین فلسفی و روان‌شناختی با چالش‌هایی جدی روبروست. پیش از بررسی نقدها، ترسیم جایگاه فکری او در قیاس با سنت‌های هم‌خانواده، مختصات این اندیشه را روشن‌تر می‌سازد:

۱. در برابر عرفان بودایی: وجه اشتراک، نفی جوهر «خود» (آناتا) و تأکید بر رهایی از طریق بینش مستقیم (ویپاسانا) است. تفاوت بنیادین در امتناع کریشنامورتی از پذیرش هرگونه «طریقت» ساختاریافته (مانند راه هشت‌گانه) و نفی کامل اتکا به سنت‌های رهبانی است.

۲. در برابر پدیدارشناسی اگزیستانسیال (هایدگر): هر دو اندیشه در نقد «حیث التفاتی»، تقابل سوژه-ابژه و تأکید بر مفهوم «بودن در جهان» هم‌سو هستند؛ اما برخلاف هایدگر که به «دازاین» اصالت می‌بخشد، کریشنامورتی هرگونه مرکزیت ثابت را تجلی فریبده‌ی «خود» می‌داند.

۳. در برابر اسپینوزا: هر دو، اراده‌ی آزاد را توهم می‌پندارند؛ اما درحالی‌که اسپینوزا «کناتوس» (تلاش طبیعی برای صیانت ذات) را جوهر موجودات می‌داند، کریشنامورتی توقف همین کناتوس روان‌شناختی «خود» را یگانه شرط رهایی می‌شمارد.

این تطبیق، نه تنها عمق پرسش‌های او را نشان می‌دهد، بلکه خاص‌بودگی رادیکال

پاسخ‌هایش را عیان می‌سازد.

۱-۶. چالش معناشناختی و انتقال‌ناپذیری زبان

پیروان مکتب فلسفه‌ی تحلیلی متأخر و حلقه‌ی وین، گزاره‌های فاقد مصداق تجربی و ابطال‌ناپذیر را در زمره‌ی «شبه‌گزاره‌ها» طبقه‌بندی می‌کنند (ایر، ۱۳۸۹: ۴۵؛ پوپر، ۱۳۷۰: ۶۲). از این منظرگاه، مفاهیمی چون «آگاهی بدون انتخاب» به دلیل فقدان ارجاع به یک ابژه‌ی عینی، از نظر معناشناختی کاملاً تهی هستند.

پاسخ کریشنامورتی به این چالش آن است که زبان در این ساحت، نه برای توصیف واقعیت عینی، بلکه برای اشاره به فراسوی محدودیت‌های زبان و ایجاد یک «توقف» در فعالیت مفهومی ذهن به کار می‌رود (کریشنامورتی، ۱۳۸۸: ۲۱۲). اعتبار این آموزه‌ها وابسته به آزمون‌پذیری تجربی نیست، بلکه در افشای محدودیت‌های خود پارادایم تجربه‌گرایی و دگرگونی بنیادین در کیفیت «ناظر» نهفته است (کریشنامورتی، ۱۳۸۸: ۲۱۵).

۶،۲. نقد روان‌کاوانه: تهدید گسست روانی

در چارچوب روان‌شناسی تحلیلی یونگ، فرآیند «فردیت‌یافتگی» نیازمند یک ایگوی مقتدر برای مواجهه با سایه‌هاست (یونگ، ۱۳۸۵: ۱۱۲). همچنین نظریه‌پردازان روابط ابژه‌نظیر کلاین و وینیکات هشدار می‌دهند که حذف زود هنگام مرزهای «من» پیش از تکوین هویتی منسجم، مکانیزم‌های دفاعی بدوی را فعال کرده و فرد را به ورطه‌ی سایکوز سوق می‌دهد (سنت‌کالر، ۱۳۸۶: ۸۵-۸۸).

پاسخ مستتر در آراء کریشنامورتی این است که «ایگوی مقتدر» مطلوب روان‌کاوی، دقیقاً همان «مرکز» بحران‌زاست و هویت ظاهراً منسجم، صرفاً یک برساخت دفاعی در برابر «خلأ» است (کریشنامورتی، ۱۳۷۶: ۵۴). «مرگ روان‌شناختی» مدنظر او، انحلال یک روان سالم نیست، بلکه پایان بخشیدن به توهم جدایی است (کریشنامورتی، ۱۳۷۶: ۱۱۸). خطر روان‌پریشی صرفاً زمانی رخ می‌نماید که این

فرآیند به مثابه‌ی یک «تکنیک» توسط روانی شرطی شده اجرا گردد؛ حال آنکه کریشنامورتی هرگونه روشمندی را طرد کرده و بر ادراکی کاملاً طبیعی تأکید می‌ورزد (کریشنامورتی، ۱۳۷۸: ۲۴).

۳,۶. نقد جامعه‌شناختی: تقلیل‌گرایی فردی و انفعال

اندیشمندان حوزه‌ی اجتماعی نقد می‌کنند که تأکید انحصاری کریشنامورتی بر «انقلاب درونی»، عملاً به نادیده‌انگاری ساختارهای ظالمانه‌ی سیاسی-اقتصادی می‌انجامد. متفکران مکتب فرانکفورت (مانند مارکوزه)، رویکردهای صرفاً درون‌گرایانه را ترویج «آگاهی کاذب» می‌دانند که با غیرسیاسی کردن رنج بشر، عملاً به تثبیت هژمونی نظام سرمایه‌داری یاری می‌رسانند (مارکوزه، ۱۳۸۹: ۹۲).

در دفاع استدلال می‌شود که کریشنامورتی مروج «انفعال» در برابر ستم نیست؛ بلکه الگویی از کنش را مطالبه می‌کند که عمیقاً ریشه در «بینش» داشته باشد، نه در واکنش‌های ایدئولوژیک (کریشنامورتی، ۱۳۸۱: ۴۵). از نگاه او، کنش برخاسته از خشم یا ایدئولوژی، حتی اگر در تقابل با ظلم باشد، درنهایت چرخه‌ی پنهان خشونت را بازتولید می‌کند. عمل اصیل برآمده از «آگاهی بدون انتخاب»، می‌تواند به شدت قاطع و تحول‌آفرین باشد، اما فاقد کینه‌توزی و تصویر ذهنی از یک «دشمن» است (کریشنامورتی، ۱۳۸۱: ۶۸). در تحلیل نهایی، مسئله‌ی بنیادین نفس‌کنشگری نیست، بلکه کیفیت آن آگاهی ژرفی است که کنش از بطن آن می‌جوشد (کریشنامورتی و بوهم، ۱۳۷۹: ۱۱۲).

۷. نتیجه‌گیری

۷-۱. بازخوانی گزاره اصلی: پارادوکس اراده و استمرار «خود»

سیر پدیدارشناسانه‌ای که در سطور پیشین واکاوی شد، ما را در برابر یک «بن‌بست هستی‌شناختی» قرار می‌دهد که درک عمیق آن، یگانه‌کلید رهایی است. گزاره‌ی مرکزی این پژوهش که اکنون با وضوح تمام‌رخ می‌نماید، این است: «اراده‌ی معطوف

به تغییر، خود مانع تغییر است.»

در تحلیل آناتومی «خود»، دریافتیم که «من» نه یک موجودیت ثابت، بلکه فرآیندی پویا مانند از انباشت زمان، حافظه و تجربه است که برای بقای خود، شدیداً به تداوم در بستر زمان نیازمند است. هرگاه ذهن تصمیم می‌گیرد که «تغییر کند» یا از نظر روانی رو به بهبودی رود، ناخودآگاه در دام مفهوم «شدن» گرفتار می‌آید. اراده‌ای که می‌کوشد «آنچه هست» (نظیر خشم یا خشونت) را به «آنچه باید باشد» (آرامش یا صلح) بدل سازد، درواقع شکافی کاذب میان «مشاهده‌گر» و «مشاهده‌شونده» خلق می‌کند. این شکاف، همان تضاد بنیادین و سوخت اصلی موتور «خود» است.

بنابراین، تلاش آگاهانه برای خودسازی، پیروی از سیستم‌های تجویزی اخلاقی و توسل به متدها و دگم‌ها، همگی استراتژی‌های زیرکانه‌ی «خود» برای تداوم بخشی به خویشتن است. «خود» با فریب ذهن، لباس مبدل «تلاش برای معنویت» یا «تزکیه» را بر تن می‌کند تا از مواجهه‌ی عریان با خلأ و مرگ خویش بگریزد. نتیجه‌ی نهایی این تحلیل آنکه هر حرکتی از جانب مرکزیت «من» برای رهایی، تنها میله‌های زندان روانی را قهقروتر می‌سازد. انقلاب درونی محصول اراده‌ای زمان‌مند نیست؛ بلکه تنها زمانی رخ می‌دهد که ذهن، «بی‌فایدگی مطلق تلاش» را بی‌واسطه لمس کند. این ادراک، یک نتیجه‌گیری فکری نیست، بلکه ایستایی کامل و سکوت اراده است که در پی آن، ساختار شرطی‌شدگی فرومی‌ریزد.

۷-۲. جمع‌بندی نهایی: انقلاب آنی در برابر تکامل تدریجی

با ابطال کارکرد «اراده» و «زمان» در ساحت روان، به جمع‌بندی نهایی این پژوهش می‌رسیم: دگرگونی بنیادین انسان ماهیتی «تکاملی» ندارد، بلکه ماهیتاً «انقلابی» است. درحالی که تکامل بیولوژیک نیازمند میلیون‌ها سال زمان است، بسط این الگو به روان انسان (به معنای خوب شدن تدریجی) یک فریب خطرناک است. ذهن با اختراع مفهوم «فردا» و «آینده»، فرآیند تغییر را به تعویق انداخته و در این فاصله، «خود» را بازتولید می‌کند.

راهکار پیشنهادی کریشنامورتی، عبور از پارادایم «فرآیند» به سمت مفهوم «ادراک آنی» است. رهایی حاصل انباشت دانش یا تمرین نیست، بلکه بصیرتی است که همچون صاعقه در یک لحظه بر تاریکی شرطی شدگی تابیده و ساختار آن را در هم می‌شکند (کریشنامورتی، ۱۳۷۸: ۳۵۶). این ادراک آنی، زمانی پدیدار می‌گردد که ذهن با «توجه تام» و فاقد هرگونه مرکزیت قضاوت‌گر، با واقعیت «آنچه هست» مواجه شود. در این کیفیت ناب از مشاهده، فاصله‌ی زمانی میان «دیدن» و «عمل کردن» از میان می‌رود؛ همان‌گونه که دیدن پرتگاه، بی‌درنگ به عمل توقف می‌انجامد و نیازی به تحلیل یا تصمیم‌گیری تدریجی ندارد.

بر این اساس، چرخش پارادایمی مطرح شده در این پژوهش بر سه پایه استوار است:

۱. نفی زمان روان‌شناختی: حقیقت در «اکنون» جاری است، نه در افق موهوم «آینده».

۲. نفی متدولوژی: حقیقت سرزمینی بی‌جاده است و هیچ سیستمی نمی‌تواند راهنمای آن باشد.

۳. جهش آگاهی: تغییر، یک جهش بنیادین در سلول‌های مغز و ساختار ادراک است که تنها در سکوت کامل «خود» رخ می‌دهد.

به بیان دیگر، پایان «خود»، سرآغاز خرد است و این پایان محتاج زمان نبوده، بلکه صرفاً نیازمند بیداری شعله‌ور در لحظه‌ی حال است.

۳-۷. پیامد عملی: صلح به مثابه فقدان «خود»

درنهایت، این پژوهش پدیدارشناسانه ما را به دلالتی جامعه‌شناختی و اتیکال رهنمون می‌سازد که می‌توان آن را «مسئولیت رادیکال» نامید. با پذیرش این اصل که جهان بیرون فرافکنی ساختار درون است، تمایز موهوم میان «فرد» و «جامعه» فرومی‌ریزد. بحران‌های کلان بشری—از جنگ و فقر تا تخریب محیط‌زیست—پدیده‌هایی معجزا نیستند، بلکه تجسد عینی آشفتگی، طمع و خشونت هستند که در روان تک‌تک افراد

واکاوی پدیدارشناسانه ساختار «خود» و نقد اراده‌گرایی در اندیشه‌ی جیدو کریشنامورتی...؛ قهرمان | ۲۳۹

جریان دارد (کریشنامورتی و بوهم، ۱۳۷۹: ۷۷). از این رو، اصلاح ساختارهای سیاسی و اجتماعی بدون دگرگونی بنیادین روان فرد، صرفاً جابه‌جایی مهره‌ها بر روی صفحه‌ی شطرنجی است که قوانینش بر پایه‌ی تضاد بنا شده است.

اما انسان بیدار کیست و مسئولیت او چیست؟ برخلاف تصورات رایج عرفانی، او شخصیتی منفعل یا گوشه‌نشین نیست؛ مسئولیت او در کیفیت کنش‌های لحظه‌به‌لحظه‌اش متبلور می‌شود. در مواجهه با خشونت کلامی دیگری، فرد اسیر در ساختار «خود» واکنشی دفاعی نشان می‌دهد، اما انسان رها از مرکزیت، تنها «بدون قضاوت می‌شود و می‌بیند» و با همین دیدن ناب، زنجیره‌ی کنش و واکنش خصمانه را قطع می‌کند. در این بستر، «عشق» دیگر هیجانی گذرا و رمانتیک نیست، بلکه همان «عمل قاطع بدون انگیزه‌ی شخصی» است؛ یاری رساندن به دیگری نه برای پاداش یا ارضای اخلاقی، بلکه صرفاً به دلیل وجود نیاز. این همان معنای عملیاتی «زیستن در اکنون» است که بدون واسطه‌گری فکر، به پاسخی ذاتاً اخلاقی منجر می‌شود.

پیامد عملی مرگ روانی، تولد انسانی است که بر اساس محوریت «من» و «مال من» عمل نکرده و رابطه را آینه‌ای برای انکشاف حقیقت می‌داند، نه ابزاری برای پر کردن خلأها (کریشنامورتی، ۱۳۸۰: ۱۷۶). وقتی انسان ریشه‌ی تضاد را در درون خود می‌خشکاند، حضورش در جهان منشأ طبیعی صلح می‌گردد؛ صلحی که نه یک ایدئولوژی صلح طلبانه، بلکه عطری برخاسته از گلی بی‌خار است. مسئولیت انسان بیدار، اصلاح جهان از بیرون نیست، بلکه این است که خود تجسم کامل آن چیزی باشد که جهان فاقد آن است: عشق و یکپارچگی. در تحلیل نهایی تا زمانی که فرد در جنگ با خویشتن است، جهان در آتش خواهد سوخت.

۷-۴. پیشنهادهای پژوهشی

با توجه به یافته‌های این پژوهش، پیشنهاد می‌شود در مطالعات آتی، مفهوم «زمان روان‌شناختی» در اندیشه‌ی کریشنامورتی با مفهوم «زمان» در هستی‌شناسی «مارتین هایدگر» به صورت تطبیقی بررسی گردد. همچنین، واکاوی شباهت‌ها و تفاوت‌های

«آگاهی بدون انتخاب» با مفاهیم مشابه در پدیدارشناسی هوسرل، می‌تواند افق‌های نوینی را در فهم ساختار ذهن و ادراک بگشاید.

۷-۵. پیشنهادهای کاربردی

با توجه به نتایج این پژوهش، می‌توان چند پیشنهاد کاربردی برای حوزه‌های تعلیم و تربیت، مشاوره، روابط انسانی و زیست روزمره ارائه کرد:

۱. در حوزه‌ی تعلیم و تربیت، پیشنهاد می‌شود برنامه‌های آموزشی صرفاً بر انباشت دانش و رقابت استوار نباشند، بلکه فضاهایی برای مشاهده‌ی خویشتن، فهم هیجانات و آگاهی از سازوکارهای مقایسه، ترس و میل به موفقیت فراهم آورند. به جای تشدید الگوی «شدن» و «بهبتر شدن مبتنی بر رقابت»، می‌توان بر پرورش توجه، گوش‌دادن و مشاهده‌ی بدون قضاوت تأکید کرد.

۲. در حوزه‌ی مشاوره و روان‌شناسی کاربردی، نتایج این پژوهش می‌تواند هشدار نظری نسبت به رویکردهایی باشد که تمام مسئله‌ی رنج روانی را به ضعف اراده یا فقدان کنترل فردی فرو می‌کاهند. در مداخلات یاری‌گرانه، لازم است به جای تقویت صرف کنترل، سرکوب یا جانشینی ایده‌آل‌ها، بر فهم بی‌واسطه‌ی هیجانات، الگوهای شرطی‌شدگی و کیفیت رابطه‌ی فرد با تجربه‌ی درونی‌اش تأکید شود.

۳. در قلمرو روابط بین‌فردی و خانوادگی، این پژوهش نشان می‌دهد که بخش مهمی از تعارض‌ها از تصویرسازی ذهنی، قضاوت‌های انباشته و واکنش‌مندی خودمحورانه ناشی می‌شود. ازاین‌رو، تمرین شنیدن بدون پیش‌داوری، دیدن دیگری فارغ از تصاویر تثبیت‌شده و تعلیق واکنش فوری می‌تواند به کاهش تعارضات روزمره یاری رساند.

۴. در سطح فرهنگ سازمانی و محیط‌های کاری، یافته‌های مقاله می‌تواند در نقد الگوهای فرساینده‌ای به کار رود که فرد را دائماً در منطق رقابت، مقایسه

واکاوی پدیدارشناسانه ساختار «خود» و نقد اراده‌گرایی در اندیشه‌ی جیدو کریشنامورتی...؛ قهرمان | ۲۴۱

و خود-بهینه‌سازی بی‌پایان نگه می‌دارند. توجه به کیفیت آگاهی، همکاری فاقد مرکزیت خودخواهانه و کاهش ساختارهای مبتنی بر ترس، می‌تواند به سلامت روانی و اخلاق حرفه‌ای کمک کند.

۵. در ساحت زیست فردی، دستاورد عملی این مقاله دعوت به‌نوعی خودمشاهده‌گری غیر قضاوتی است؛ یعنی فرد به‌جای جنگیدن مداوم با ترس، خشم، حسادت یا ناکامی، نخست سازوکار پیدایش و تداوم آن‌ها را در خویش ببیند. این رویکرد، جایگزین نسخه‌های شتاب‌زده‌ی خودسازی نمی‌شود، اما می‌تواند افق تازه‌ای برای مواجهه‌ی صادقانه‌تر با رنج و تضاد درونی بگشاید.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارد.

بیانیه نحوه استفاده از هوش مصنوعی

در این مقاله در مدیریت داده‌ها، تجزیه و تحلیل اطلاعات؛ ویرایش زبان انگلیسی، دستور زبان و سبک از هوش مصنوعی استفاده شده است.

ORCID

Mahdi Ghahraman

<https://orcid.org/0000-0002-1703-7139>

منابع

- افلاطون. (۱۳۸۰). دوره آثار افلاطون، جلد دوم: رساله آلکیبیادس (م. ح. لطفی و ر. کاویانی، مترجمان). تهران: انتشارات خوارزمی.
- ایر، آ. ج. (۱۳۸۹). *زبان، حقیقت و منطق* (م. بزرگمهر، مترجم). تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- پوپر، ک. (۱۳۷۰). *منطق اکتشاف علمی* (س. ح. کمالی، مترجم). تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- تمیمی آمدی، ع. (۱۳۶۶). *غرر الحکم و درر الکلم* (س. ه. رسولی محلاتی، مترجم). تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- سنت کلام، م. (۱۳۸۶). *درآمدی بر روابط اثر و روان‌شناسی خود* (ع. طهماسب و ح. علی‌آقایی، مترجمان). تهران: نشر نی.
- کریشنامورتی، ج. (بی تا الف). برای جوانان (چاپ سوم؛ ر. ملک‌زاده، مترجم). تهران: نشر میترا.
- کریشنامورتی، ج. (بی تا ب). رنج‌های روحی (چاپ دوم؛ پ. آزاد، مترجم). تهران: نشر هیرمند.
- کریشنامورتی، ج. (بی تا ج). شادمانی خلاق (چاپ اول؛ م. ج. مصفا، مترجم). تهران: چاپ مروی.
- کریشنامورتی، ج. (بی تا د). شعله حضور و مدیتیشن (چاپ اول؛ م. ج. مصفا، مترجم). تهران: نشر قطره.
- کریشنامورتی، ج. (۱۳۷۶). *رهایی از دانستگی* (چاپ دوم؛ م. لسانی، مترجم). تهران: انتشارات بهنام.
- کریشنامورتی، ج. (۱۳۷۸). *اولین و آخرین رهایی* (ق. صنعوی، مترجم). تهران: انتشارات نقش و نگار.
- کریشنامورتی، ج. (۱۳۸۰). *حضور در هستی* (چاپ چهارم؛ م. ج. مصفا، مترجم). تهران: نشر گفتار.
- کریشنامورتی، ج. (۱۳۸۱). *نیاز به تغییر ریشه‌ای (مشهور به ضرورت تغییر)* (ر. میربهاء، مترجم). تهران: انتشارات فراروان.
- کریشنامورتی، ج. (۱۳۸۴ الف). *آغاز و انجام* (چاپ اول؛ م. آصفی، مترجم). تهران: نشر کلام شیدا.

واکاوی پدیدارشناسانه ساختار «خود» و نقد اراده‌گرایی در اندیشه‌ی جیدو کریشنامورتی...؛ قهرمان | ۲۴۳

کریشنامورتی، ج. (۱۳۸۴ ب). *شرح زندگی* (چاپ دوم؛ م. ج. مصفا، مترجم). تهران: نشر قطره.
کریشنامورتی، ج. (۱۳۸۸). *اولین و آخرین رهایی* (چاپ هفتم؛ ق. کبیری، مترجم). تهران: نشر مجید.

کریشنامورتی، ج. (۱۳۸۹). *بیاداری هوش* (م. ج. مصفا، مترجم). تهران: نشر قطره.
کریشنامورتی، ج و بوهم، د. (۱۳۷۹). *پایان زمان* (م. ج. مصفا، مترجم). تهران: نشر قطره.
مارکوزه، ه. (۱۳۸۹). *انسان تک‌ساحتی* (م. مؤیدی، مترجم). تهران: انتشارات امیرکبیر.
ویتگنشتاین، ل. (۱۳۸۹). *رساله منطقی-فلسفی* (م. ادیب‌سلطانی، مترجم). تهران: انتشارات امیرکبیر.

یونگ، ک. گ. (۱۳۸۵). *روان‌شناسی ضمیر ناخودآگاه* (م. ع. امیری، مترجم). تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.

References [In Persian & In Arabic]

- Plato. (2001). *The Complete Works of Plato, Vol. 2: Alcibiades* (M. H. Lotfi & R. Kaviani, Trans.). Tehran: Kharazmi Publications. [in Persian]
Ayer, A. J. (2010). *Language, Truth and Logic* (M. Bozorgmehr, Trans.). Tehran: Elmi va Farhangi Publications. [in Persian]
Popper, K. (1991). *The Logic of Scientific Discovery* (S. H. Kamali, Trans.). Tehran: Elmi va Farhangi Publications. [in Persian]
Tamimi Amadi, A. (1987). *Ghurar al-Hikam wa Durar al-Kalim* (S. H. Rasouli Mahallati, Trans.). Tehran: Daftar-e Nashr-e Farhang-e Eslami. [in Persian]
St. Clair, M. (2007). *An Introduction to Object Relations and Self Psychology* (A. Tahmasb & H. Ali-Aghaei, Trans.). Tehran: Ney Publishing. [in Persian]
Krishnamurti, J. (n.d.-a). *For Young People* (3rd ed.; R. Malekzadeh, Trans.). Tehran: Mitra Publishing. [in Persian]
Krishnamurti, J. (n.d.-b). *Psychological Suffering* (2nd ed.; P. Azad, Trans.). Tehran: Hirmand Publishing. [in Persian]
Krishnamurti, J. (n.d.-c). *Creative Happiness* (1st ed.; M. J. Mosaffa, Trans.). Tehran: Marvi Publishing. [in Persian]
Krishnamurti, J. (n.d.-d). *The Flame of Presence and Meditation* (1st ed.; M. J. Mosaffa, Trans.). Tehran: Qatreh Publishing. [in Persian]
Krishnamurti, J. (1997). *Freedom from the Known* (2nd ed.; M. Lesani, Trans.). Tehran: Behnam Publications. [in Persian]

- Krishnamurti, J. (1999). *The First and Last Freedom* (Q. Sanavi, Trans.). Tehran: Naqsh va Negar Publications. [in Persian]
- Krishnamurti, J. (2001). *Presence in Being* (4th ed.; M. J. Mosaffa, Trans.). Tehran: Goftar Publishing. [in Persian]
- Krishnamurti, J. (2002). *The Need for Radical Change (also known as The Necessity of Change)* (R. Mirbaha, Trans.). Tehran: Fararavan Publications. [in Persian]
- Krishnamurti, J. (2005a). *Beginning and End* (1st ed.; M. Asefi, Trans.). Tehran: Kalam-e Sheida Publishing. [in Persian]
- Krishnamurti, J. (2005b). *Commentaries on Living* (2nd ed.; M. J. Mosaffa, Trans.). Tehran: Qatreh Publishing. [in Persian]
- Krishnamurti, J. (2009). *The First and Last Freedom* (7th ed.; Q. Kabiri, Trans.). Tehran: Majid Publishing. [in Persian]
- Krishnamurti, J. (2010). *The Awakening of Intelligence* (M. J. Mosaffa, Trans.). Tehran: Qatreh Publishing. [in Persian]
- Krishnamurti, J., & Bohm, D. (2000). *The Ending of Time* (M. J. Mosaffa, Trans.). Tehran: Qatreh Publishing. [in Persian]
- Marcuse, H. (1389). *One-Dimensional Man* (M. Moayyedi, Trans.). Tehran: Amir Kabir Publications. [in Persian]
- Wittgenstein, L. (2010). *Tractatus Logico-Philosophicus* (M. Adib-Soltani, Trans.). Tehran: Amir Kabir Publications. [in Persian]
- Jung, C. G. (2006). *Psychology of the Unconscious* (M. A. Amiri, Trans.). Tehran: Elmi va Farhangi Publications. [in Persian]

استناد به این مقاله: قهرمان، مهدی. (۱۴۰۵). واکاوی پدیدارشناسانه ساختار «خود» و نقد اراده‌گرایی در اندیشه‌ی جیدو کریشنامورتی (با تأکید بر پارادوکس زمان و امکان‌سنجی جهش آگاهی)، فصلنامه علمی حکمت و فلسفه، ۲۲(۸۵)، ۲۴۴-۲۱۱. doi: 10.22054/wph.2026.91982.2388

